

FERNANDO BÁEZ

Kitap Kıyımının Evrensel Tarihi

2. BASKI

Çeviri: TOLGA ESMER

♥ can

FERNANDO BÁEZ
KİTAP KIYIMININ
EVRENSEL TARİHİ

Nueva historia universal de la destrucción de libros

© 2013, Fernando Báez

© Editorial Océano de México, S.A. de C.V.

© 2018, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Guillermo Schavelzon & Asociados Agencia Literaria ve Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla satın alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2018

2. basım: Mart 2019, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Editör: Seçkin Selvi

Düzeltili: Burçak Başpınar, Mert Tokur

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3879-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750738791

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

FERNANDO BÁEZ
KİTAP KIYIMININ
EVRENSEL TARİHİ

İNCELEME

Çeviri
Tolga Esmer

♥can

FERNANDO BÁEZ, 1963'te Venezuela'nın Ciudad Guayana kentinde doğdu. Şair ve yazar olan Báez, kariyerine Yunan felsefesi ve özellikle Aristoteles ile eski Aristoteles'çilik alanındaki çalışmalarla başladı. Kütüphaneler ve kütüphanecilik tarihi konusunda dünyanın en önemli otoritesi sayılan Báez, ABD'nin 2003'te Irak'ı işgali sırasındaki kitapların ve sanat yapıtlarının yok edilmesini anlatan araştırmasıyla tanındı. Bu kitap nedeniyle Başkan George Bush döneminde istenmeyen adam ilan edilerek ABD'ye kendisinin ve kitabının girmesi yasaklandı. Yazarın *Los Fragmentos de Aristoteles* (Aristoteles Metinleri, 2002), *La Poética de Aristoteles* (Aristoteles'in Poetika'sı, 2002) *Historia de la Antigua Biblioteca de Alejandria* (İskenderiye Kütüphanesinin Tarihi, 2003), *Kitap Kırımının Evrensel Tarihi* (2004), *La Destrucción Cultural de Iraq* (Irak'ta Kültürel Kırım, 2004) adlı yapıtlarının yanı sıra *El Traductor de Cambridge* (Cambridge Çevirmeni, 2005) adında bir romanı bulunuyor. Fernando Báez UNESCO'daki danışmanlığının yanı sıra Avrupa ve Güney Amerika'nın çeşitli ülkelerinde kültür kırımına karşı toplumların her kesimini bilinçlendirmek amacıyla bölgesel ve kentsel çalışmalarda danışmanlık yapıyor.

TOLGA ESMER, 1966'da İstanbul'da doğdu. St. Joseph Lisesi'ni bitirdikten sonra bir yıl ABD'de kaldı. Boğaziçi Üniversitesi'nden İnşaat Mühendisliği lisansı ile mezun oldu. Milano'daki Bocconi Üniversitesi'nde Uluslararası Ekonomi ve İşletme yüksek lisansı yaptı. İtalya ve Türkiye'de yönetim danışmanlığı yaptı. Farklı üniversitelerde işletme konularında dersler verdi. Film yapımcılığı yaptı. Predrag Matvejević'in *Akdeniz'in Kitabı'nı* (1999), Umberto Eco'nun *Açık Yapıt'ını* (2016), Jonathan Wilson'ın *Kirli Yüzlü Me-*

lekler/Arjantin Futbol Tarihi'ni (2017), Carlo Rovelli'nin Fizik Üzerine Yedi Kısa Ders'ini (2017) ve Gerçeklik Göründüğü Gibi Değildir'i (2018) çevirdi.

“Kitap yakılan bir yerde sonunda insanları yakarlar.”

Heinrich Heine, *Almansor*, 1821

“Yakılan her kitap dünyayı aydınlatır.”

Ralph Waldo Emerson, *Essays: First Series*, 1841

İçindekiler

Teşekkürler	13
Sunuş	17
BİRİNCİ KISIM: ANTİK DÜNYA	
1. Bölüm: Ortadoğu	39
2. Bölüm: Mısır	50
3. Bölüm: Antik Yunan	55
4. Bölüm: İskenderiye Kütüphanesi	60
5. Bölüm: Antik Döneme Ait Diğer Kütüphaneler ve Aristoteles'in Kayıp Kitapları	72
6. Bölüm: Çin	83
7. Bölüm: Roma ve Hıristiyanlığın İlk Dönemleri	92
8. Bölüm: Unutulma ve Kitapların Kırılğanlığı	106
İKİNCİ KISIM: BİZANS DÖNEMİNDEN 19. YÜZYILA	
9. Bölüm: Konstantinopolis	113
10. Bölüm: Keşişler ile Barbarlar Arasında	119
11. Bölüm: İslam Dünyası	125
12. Bölüm: Ortaçağ'da Hedefi Şaşmış Bir Bağnazlık	132
13. Bölüm: Latin Amerika'daki İspanyol İşgali Öncesi Kültürlerin Yok Edilmesi	142
14. Bölüm: Rönesans	153
15. Bölüm: İngiltere	166

16. Bölüm: Fransa, İspanya ve Latin Amerika'da Devrimler	174
17. Bölüm: Yangınlar, Savaşlar, Hatalar ve Mesihler	188
18. Bölüm: Edebiyatta Yok Edilen Kitaplar	203
ÜÇÜNCÜ KISIM: 20. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE	
19. Bölüm: Faşizmin Yükselişi	217
20. Bölüm: Modern Çağda Sansür ve Otosansür	243
21. Bölüm: Çin ve Sovyetler Birliği	251
22. Bölüm: İspanya, Şili ve Arjantin	260
23. Bölüm: Nefretin Özel Bir Türü	268
24. Bölüm: Kitapların Doğal Düşmanları Hakkında	277
25. Bölüm: Irak	284
Son Notlar	301
Kaynakça	313
Dizin	343

Teşekkürler

Bu kitap 12 yıllık bir çalışma sonucu ortaya çıktı. Kimse buna benzer bir tarihi, içerdği tarihsel ve edebî hataları titizlikle düzeltmeye ve yeniden yazmaya gönüllü arkadaşlarının yardımı olmadan yazamaz. Bu nedenle ilk taslak hakkındaki yorumları bu kitabı kesinlikle zenginleştirmiş olan Napoleón de Armas, Rafael Rattia, Enrique García de la Garza, Giovanni Márquez ve Jorge Chacín'in adlarını anmalıyım. Sohbetini hep özlediğim seçkin hekim Osmán Gómez'e en içten teşekkürlerimle.

Bu vesileyle bu kitaba her zaman inanmış olan ve Julio Cortázar'la Meksika'da yok edilmiş kitaplar üzerine yaptığı bir sohbeti bana anlatan sevgili arkadaşım ve temsilcim Guillermo Schavelzon'a teşekkür ederim. Felsefeci, filolog ve öğretmen dostum J.M. Briceño benimle Yunan metinlerinin MÖ 3. yüzyıl ile MS 3. yüzyıl arasındaki dolaşımı hakkındaki görüşlerini paylaştı. Texas Üniversitesi Austin Yerleşkesi Kütüphanesi Koruma Bölümü'nden María González kitabımı gözden geçirirken harika yorumlarda bulundu ve bana Cornelius Walford'ın eski bir araştırmasını gönderdi. Onun yardımını görmekten dolayı son derece şanslıyım.

Rutgers Üniversitesi'nden Profesör William W. Fortenbaugh bana cömertlikle Theophrastos'un ve Phaleron'lu Demetrios'un metin parçalarının derlemesini gönderdi. Londra Üniversitesi Yunanca ve Latince Klasikler Bölümü'nden Profesör Richard Janko bana Aristoteles'in *Poetika*'sının kayıp ikinci kitabının öyküsünü içeren *Aristotle on Comedy*'nin [Aristoteles'in Komedyaya Hakkındaki Düşünceleri] bir kopyasını verdi. Onunla bu konunun son derece yararlı yönlerini tartıştık. En çok teşekkür borçlu olduğum kişi Chicago Doğa Araştırmaları Enstitüsü araştırmacısı ve Irak Krizi Listesi'ni oluşturan Charles Jones'tur.

Harvard Üniversitesi'nden Owen Gingerich, Yeni Zelanda

Otago Üniversitesi Özel Koleksiyonlar sorumlusu Donald Kerr ve Olivier Thill, beni kitapsever Gian Vincenzo Pinelli'nin koleksiyonu hakkında ayrıntılı biçimde bilgilendirdiler. Udine Üniversitesi'nde Kütüphaneler Tarihi profesörü olan Ugo Rozzo incelik göstererek bana Pico della Mirandola'nın kütüphanesinin nasıl yok edildiğini açıkladı. Londra Kraliyet Coğrafya Derneği'nden Francis Herbert, Hollandalı büyük haritacı Joan Blaeu'nun atölyesinin yanmasıyla ilgili bilgileri araştırmak için zamanını ayırdı, ilgisi için ona yürekten teşekkür ederim. Angela Nuovo bana İtalyan Rönesans'ı dönemindeki kitap koleksiyonları hakkında değerli bilgiler verdi.

Harvard Üniversitesi'nden Paul Frank, Çin'deki sansür ve kitap yok etme eylemleriyle ilgili her konuda bana rehberlik etti. Bu kitapta yer alan Çince terimleri çevirdiği için ona minnettarım. Julian Roberts, John Dee'nin kütüphanesinin yağmalanmasıyla ilgili ayrıntıları açıkladı. Jay Dillon, Rimbaud'nun niçin ilk kitabını yakmadığına ilişkin nedenler sıraladı ve Edgar Allan Poe'nun *Tamarlane*'inin [Timurlenk] farklı baskıları konusunda beni aydınlattı. Luis Cuevas bu kitabı yazarken büyük yardımı olan bilgiler ve kitaplar verdi: Onun bu cömertliğine minnettarım. Arjantinli yazar Carina Maguregui bana Gérard Haddad'ın bir kitabını yolladı; o olmasaydı o saygın psikiyatrin kuramlarından habersiz olduğum için söylediğim şeyler anlamsız kalacaktı. Marcus Billiamson bana bazı eşsiz kitaplar konusunda ve Samuel Bagster gibi yayıncıların matbaalarının yok olması hakkında önemli bilgiler verdi.

Harika dostlar, İspanyol kütüphaneciler Emiliano Bartolomé Domínguez and Arsenio Sánchez Hernampérez, İspanya İçsavaşı ile İspanya tarihinin diğer yönleri hakkında her şeyi gözden geçirip eksikleri tamamladılar. Fred Schreiber Kuran'ın ilk baskısının akıbetiyle ilgili bilinmesi gereken her şeyi anlattı. Antik Yunan ve Roma uygarlıklarıyla ilgili akademik yayınların referans kaynakçası *Année Philologique*'ten Michael Chase en eski Yunan ve Roma kütüphanelerine ilişkin değerli bilgiler verdi. CSIC'nin (İspanyol Ulusal Araştırmalar Konseyi) İnsanbilimleri Merkezi Belge Arşivi'nden Samuel Ruiz Carmona İspanya'da 2005'te çıkan ünlü Medinaceli Yangını'ndan haberdar olmamı sağladı.

Bárbara Graham, Mauricio Bach, Arístides Medina, Santos Himiob, Judith Hamilton, Luis Villafaña, kütüphane koruma uzmanı René Teyggeler, Jerry Morris, Deborah Brisset, Paolo Tinti, Clifford J. Scheiner, Alfonso Ruis Cagigal, Alexandra Mason,

Martin Szinetar, María Teresa Delgado, Jesús Gascón, Silvia Cecilia Anselmi, Hans Mulder, Lázaro Civantos, Manuel Olivieri, Susana Ferrero, Benjamin Koch, Tamara Blanco, Ramón Araujo, Sergio Isquiza, Joseph Akl, Ramon Chacin, Natasha Alvarez, Malcolm Britt, Max Waddell, Juan Carlos Medina, Mauricio Bustamante, Alain Estévez, Saad Eskander, Muhamad Araim ve Blanche Ebeling-Koning'e de en içten teşekkürlerimi sunmak isterim.

Bana üç kitadan bilgi aktaran antikacılarla ve sahaflara da minnettarım. Şu kütüphanelerin çalışanlarının yardımları son derece değerliydi: İspanya Ulusal Kütüphanesi, Buenos Aires Ulusal Kütüphanesi, Portekiz Ulusal Kütüphanesi, Fransa Ulusal Kütüphanesi, British Library, İtalya Braidense Ulusal Kütüphanesi, İtalya Üniversitesi Ulusal Kütüphanesi, Boston Halk Kütüphanesi, Kanada Sainte-Geneviève Kütüphanesi, İspanya El Escorial Kraliyet Manastırı Kütüphanesi, Almanya Herzog-August Kütüphanesi, Harvard Houghton Kütüphanesi, Fransa Sorbonne Üniversitesi Amerika'nın Hispanik Toplumu Kütüphanesi, İrlanda Trinity College, İtalya Vatikan Papalık Kütüphanesi, Venezuela Ulusal Kütüphanesi, Venezuela Üniversite Kütüphanesi, Simón Bolívar Kütüphanesi, Tulio Febres Cordero Kütüphanesi ve Kolombiya Los Andes Üniversitesi Nadir ve Antik Kitaplar Kütüphanesi.

Elimde Fernand Drujon'un *Yok Edilmiş Kitaplar Sözlüğü* var; Fransız yazarın imzaladığı bu kopyanın elime nasıl geçtiğini açıklamak biraz güç, ama harika İspanyol yazar Rafael Hurtado'nun bir armağanı olduğunu söylemeliyim.

Henri Lefebvre'in kaybedilmiş kültür yapıtlarının bir listesi olan *Les Unités Perdues*'sünü Alejandro Padrón'a, kayıp Meksika kodekslerine dair bilgileri de Lewis Ramírez'e borçluyum.

Atlas&Co. Yayınevi ve çalışanlarına bu basımın İngilizce yayımlanmasını sağladıkları için teşekkür ederim. Bir kitapsever olan John Oakes'a çok teşekkürler.

İnternet üzerindeki Exlibris listesinde yer alan tüm arkadaşlarıma saygılar ve sevgiler.

İngilizce çeviri için not

Bu kitabın adındaki "evrensel" terimi kitaba neredeyse büyümlü bir özellik verirken bir yandan da onu dağılıp gitme tuzağına düşme tehlikesine açık duruma getiriyor. Bu İngilizce çeviri kitabı sürekli olarak gözden geçirilmeye mahkûm ediyor. Her yeni baskı kitabın ideal, belki de hiçbir zaman var olamayacak nihai tarihe

yaklaşması için bir düzeltme ve genişletme davetidir. Her neyse, bu derleme Robert Burton'ın *Melankolinin Anatomisi*'ne ve Julio Cortázar'ın *Seksek*'ine çok şey borçludur. İlk sayfadan başlayıp sona kadar okumanızı önermem, çünkü kitap, kendince, bir olası kitaplar antolojisidir. Okuyucu rahatlıkla herhangi bir sayfadan okumaya başlayabilir. Sevgili okuyucu, siz de dairesel ama umarım ki zihinsel olarak ufuk açıcı olacak bir serüvene davetlisiniz.

BİRİNCİ KISIM

Antik Dünya

1. Bölüm

ORTADOĞU

İnsanlığın ilk kitapları, bugünkü Güney Irak'ta, Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan Mezopotamya'daki Sümer'de ortaya çıktı.¹ Gelgelelim garip bir biçimde bu kitapların ortaya çıkmalarıyla yok olmaları bir oluyordu. Yapıldıkları kil çok dayanıklı değildi; ya sellerde eriyor ya da insan eliyle yok ediliyorlardı.

Sümer'de yok olan kitap sayısı kesin olarak bilinmese de, bölgeyi harap eden askerî çatışmaların sayısı göz önünde tutulduğunda, 100 bin makul bir sayı olarak kabul edilebilir. Bu eski kitapların varlığı arkeoloji sayesinde ortaya çıktı. Uruk kentindeki korkunç Tanrıça İnanna adına yapılmış tapınakta yürütülen kazıların dördüncü evresinde topraktan MÖ 4100-3300 arasında yapıldıkları tahmin edilen, bir kısmı bozulmamış, bazıları kırılmış, parçalanmış veya yanmış tabletler çıkarıldı. Bu keşif Batı dünyasının en büyük ikilemelerinden birini de ortaya koyar: İlk kitapların bulunması aynı zamanda kitapların ilk kez ne zaman yok edildiğinin de tarihini belirler.

Ne bir kaza ne bir doğal afet söz konusudur. Bu önceden tasarlanmış bir eylemdir. Şehir-devletler arasındaki savaşlarda her zaman yangınlar çıkar ve savaşın en "kızıştığı" anlarda tabletler ahşap raflarından yere düşer, parçalanır veya zarar görürdü. *İşbi-Erra İlahisi*'nde bir saldırının amacı şöyle açıklanır: "Enlil'in emriyle ülkeyi ve kenti harap etmek için... on-

ların kaderini kültürlerinin yok edilmesi olarak belirledi.” Kurtulabilen tabletler de geridönüşüme kurban gitmiş olabilir çünkü hasar görmüş tabletler tuğla yapımında ve yol kaplamalarında kullanılıyordu. Dicle ve Fırat taşığında tüm bir kenti ve doğal olarak arşivlerini ve kütüphanelerini de toptan yok ediyordu. Tufan efsanelerinin suyun bellek tanrılarının düşmanı olan kaprisli bir tanrı kabul edildiği Mezopotamya’da ortaya çıkmış olması rastlantı olmasa gerek.

Bu etkenler yazılı belleğin daha uzun süre dayanabilen biçimlerde korunması yöntemlerinin gelişmesini hızlandırdı. Sümerler, ya da “Kara Kafalar”, kitapların doğaüstü kökenlerine inanır, icatlarını tahıl tanrıçası Nidaba’ya dayandırır. Yazının ne kadar önemli olduğunu, başarılarını yazdırmadığı için cehennemde iğrenç sular içmeye mahkûm edilen Uruk kenti kralı Enmerkar (MÖ 2750 civarı) efsanesinde görebiliriz. Bir başka efsane, bir Uruk kralının yazıyı, habercisinin sonunda mesajını aktarabilmek için çok yorgun düştüğü uzun bir yolculuk yapmasından dolayı icat etmiş olmasından söz eder.²

Sarayın çok çalışkan bir zümresini oluşturan yazıcılar, yazılarını yazmadan önce ve yazdıktan sonra Nidaba’ya dua ederdi. İşaretlerin sırlarını ikincil bir din aracılığıyla aktarır, büyüyle uğraşır, uzun bir çıraklık dönemi geçirirlerdi. Dönemin bitki örtüsünün, hayvanlarının ve coğrafyasının yanı sıra matematik ve astronomiyi de ezbere bilirlerdi. Nippur metinlerinin çevirisinin ortaya koyduğu gibi, her konuda bilgileri vardı. İlk kademedede *dub-sar* (yazıcı) vardı, uzun yıllar süren emekler sonunda *ses-gal* (ağabey) konumuna yükseliyorlardı. En üst kıdem, çok yüksek bir derece olan *um-mi-a* (usta) düzeyiydi.

MÖ 2800 dolaylarında krallar, istemeyerek de olsa, kitapların korunması için yazıcılara mutlak yetki verdiler.³ Kültürün korunması böylece politik değişikliklerden korunmuş oluyor, arşivler de halkın ontolojik sürekliliği için bir sığınak ve güvence oluyordu. Akadlar Sümer’i ele geçirdiğinde, yasaları ve gelenekleri yeniden düzenledi ve yazıcıları

Mezopotamya'daki tabletlerin büyük bölümünden geriye yalnızca parçalar kalmış bulunuyor. Fotoğraftaki MS2367/1 kodlu tablet MÖ 20. yüzyılda Tanrıça İnanna'ya yazılmış bir ilahi içeriyor. © British Museum

kendilerine yazı yazmayı öğretmek için zorladı. Asurlar, Amurrular ve Persler de aynı şeyi yaptı, böylece çok farklı dilleri ifade etmek için aynı yazı işaretleri kullanılır oldu.

Sümer ziguratları ilk kitapların yapıldığı kille aynı malzemeden yapılmıştı; her ikisi de böylece hem kullanışlı hem büyümlü olabiliyordu. Tapınaklar birer depo gibiydi ve kent doğru biçimde yönetilebilmesini sağlıyordu; kitaplar tapınağın bir simgesiydi. Tablet yapımı için kullanılan kil, yazmak için en uygun kıvama gelene dek ısıtılırdı. Bazı tabletler o kadar büyüktü ki iki yazıcı yan yana aynı tablet üzerinde çalışabilirdi. Biri tableti tutar, diğeri yazardı. Yazıcılar çiviyazısı kullanırdı, yani bir kemik veya kamış yardımıyla kil üstünde çentikler açarlardı.⁴ Bu yazı başta tamamen anımsama tekniklerine dayanan resimyazı özellikleri gösterse de giderek çok karmaşık bir hale büründü. İşaretler sesle ilgili özellikler kazandığında sayıları iki binden bine düştü. Metin sağ üst köşeden başlıyor ve genellikle düşey olarak yazılıyordu.

Akad ve Sümer dillerindeki ilk terim sözlüğünü içeren kırık tablet.
MÖ 14. yüzyıl. © British Museum

MÖ 3300 dolaylarında, III. Uruk dönemi başladığında tablet üretimi daha da gelişmeye başladı. Raflarında ekonomiye ilişkin kayıtların, bitki örtüsü, hayvanlar ve madenlere ait katalogların bulunduğu ilk kütüphanelerin kurulması da bu döneme rastlar. MÖ 2800-2700 arasında etkin olan Ur ve Adab'da iki kütüphaneye ait kalıntılar bulunmuştur. MÖ 2600-2500 arasında, Fara, Abu Salabikh ve Kiş'te, alışılagelmiş kayıtlar ve listelerin yanı sıra şiir, büyü ve atasözlerinin de yazılı olduğu tabletler barındıran çok sayıda kütüphane bulunuyordu. Çağdaş bir kitaba çok benzeyen bir tablet bu döneme aittir; yazıcılar yazarın ve yayıncının adının kitabın üst bölümünde yer aldığı tabletler yapmıştır.

50 ya da 100 yıl sonra Lagaş Kütüphanesi, *Akbaba Yazıtları*'yla birlikte tarihsel belgelere de ev sahipliği yapıyordu. MÖ 2200 dolaylarında Prens Gudea, tarihsel belgelerle birlikte bilinen ilk kadın yazar, ünlü Akadlı Sargon'un kızı Enheduanna'nın şiirlerini de barındıran bir kütüphane kur-

du. Bu şiirler Tanrıça İnanna'ya adanmış ilahilerdi. Üstünde yazılar bulunan silindir biçimli tabletler de vardı. Bunlardan iki cilt olanında birinci silindir ilk yarıyı gösterirken, ikincisi yazıtın sonunu gösteriyordu.

MÖ 2000-1000 arasında İşan, Ur ve Nippur'da kütüphaneler vardı. Eski Ur'da (günümüzde Tel el-Mukayyer), ev kalıntıları arasında MÖ 1267'den kalma aile kayıtlarının bulunduğu tabletler bulunmuştur. Özellikle Kabnak (Hafttepe) ve Anşan'da (Tel Malyan) bulunan bir sarayın arşivleri gibi Elam dönemine ait arşiv ve kütüphaneler de bulunur. Nippur buluntularındaki gibi sayıları 30 bini aşan tabletlerin çoğu geleneksel ekonomik modelleri yineler. Aynı zamanda Akadca ilk metinler ile kütüphanenin kitap adları ve ilk satırlarının bulunduğu tarihteki ilk dizine de sahiptir. Krallara adanmış ilahiler, kraliyet ailesinden olanların listesi, mektuplar gibi yeni edebiyat türleri de ilk kez bu dönemde karşımıza çıkar. Elyazısı bile büyük bir değişim geçirir. Kütüphanelere artık "tablet evi" anlamına gelen *é-dub-ba* denmeye başlanır. Babil'in güneyindeki Nippur (günümüzde Niffer) bölgesinde kırık veya tamamen parçalanmış binlerce tablet bulunmuştur.

Bu bölgede toprak altında bunlar dışında, ne acıdır ki 2003'teki Irak işgali sırasında yağmalanmış olan başka kütüphaneler de vardı. Her iki durumda da göze en çok çarpan şey dünyanın ilk kütüphanelerinin yıkılmış, kitaplarının yarısından çoğunun da yok edilmiş olmasıdır.

Suriye'de toprağa gömülü olanlar

Roma Üniversitesi'nden bir arkeolog olan Sabatino Moscati, Suriye'de Halep'in 55 kilometre güneydoğusundaki İdlib'deki (Tel Mardik) bir höyükte kazıya başladı. Başta yalnızca bir kapı, kent surlarının kalıntıları, bazı tapınaklar ve evler buldu, ama 1968'de bir kral büstü ortaya çıkarıldı. Üstünde açıkça "Ebla hükümdarı" yazıyordu, bu da yerleşim alanının, Suriye'nin belki de Sami kavimleri öncesi bölgele-
rinin en önemlisi olan Ebla kenti olduğunu gösteriyordu.

Arkeologlar 1975'te binlerce tabletle kütüphane olarak kullanılan bir oda buldu.

Ebla Kütüphanesi'nin düzenlenme biçimi yöneticilerinin gelişmiş sınıflandırma teknikleri kullandığını gösterir. Bir odada, bütün veya parçalanmış halde 15 bin tablet bulunmuştur. Sözlük olarak kullanılan tabletler kuzey, ticari tabletler doğu duvarında yer alıyordu. Dikmelerle desteklenen ahşap raflarda tabletler bulunuyordu: tam anlamıyla bir kitaplık. Tabletlerle yazma işi kütüphaneye bitişik bir odada yapılıyordu.

Bazıları 30 santimetre uzunluğunda olan tabletler dikey sütunlara ve kayıt satırlarına ayrılmıştı ve her iki yüzünde de yazı vardı. Sonlarında kitaplara ait bilgiler ve içeriğin bir özeti bulunuyordu. Bunlar arasında şaşırtıcı kesinlikteki idari metinlerle birlikte antlaşmalar gibi tarihsel belgeler, ele geçirilen kentlerin listesi, kraliyet fermanları ve çeşitli yasa hükümleri vardı. İlk çift dilli sözlükler de burada karşımıza çıkar; Sümerce sözcüklerin Ebla dilindeki karşılıklarının olduğu uzun listeler MÖ 2500'lere gelindiğinde Ebla'da filoloji araştırmaları yapıldığını gösterir.

Ebla Sarayı saldırıya uğrayıp yakılınca bu kütüphane de terk edildi. Yangın büyük yıkıma neden oldu, yağmacılar da altın ve değerli eşyayı alarak geride yalnızca kırık tabletler bıraktı. Bu olayın sorumlusunun Akad Kralı Naram-Sin (MÖ 2254-2218) olduğu sanılıyor.

Babil kütüphaneleri

Yaklaşık dört bin yıl önce III. Ur Hanedanı'nın yıkılması, günümüzde Bağdat'ın güneyinde yer alan ovalarda yeni bir politik gücün yerleşmesinin işaretlerini veriyordu. Babil MÖ 1792-1750 arasında egemenliği ele geçirdi ve kralı, acımasız ailesinin altıncı kuşaktan hükümdarı Hammurabi, imparatorluğunu düzene sokmaya girişti. Her yeni zaferini arşivleri yağmalamak ve sarayındaki büyük kütüphaneye taşımak için bir fırsat olarak gördü. Kullandığı dil çivi yazısıyla yazılan eski bir Akad lehçesiydi.

Hammurabi birliği sağlamak için korku salan bir hukuk düzeni hazırladı. Tabletlerin yok edilmesinden ilk kez burada söz edilir: “Eđer biri bir askerden, balıkçıdan veya kiracıdan bir arsa, bahçe veya ev satın alırsa, tableti kırılacak ve mülkünü kaybedecektir.” Pek çok tabletin üzerinde dikkatsiz kullanıcıların zarar vermesini önlemek için uyarılar vardı: “Anu’dan ve Antu’dan korkanlar ona iyi bakacak ve saygı duyacaktır.” Hammurabi Yasaları, binlerce edebiyat, matematik, astronomi ve tarih metniyle birlikte kralın sarayında saklanırdı. Satır arasına yazılmış ilk çeviriler ile Sümer dilini öğrenmek için kullanılan ilk elkitapları bu döneme aittir.

MÖ 689’da Sennaşerib’in orduları Babil’i yerle bir etti. Torunu Asurbanipal, Ninova’da dönemin en ünlü kütüphanesini kurdu, ama o da MÖ 612’de yok edildi. Bu olayların her birinde binlerce tablet yok oldu, çalındı, ele geçirildi veya düpedüz paramparça edildi. Tıpkı bugünkü gibi, o zamanlar da kültür için iyi zamanlar değildi.

Asurbanipal’in büyük kütüphanesi

MÖ 668-627 arasında Asur hükümdarı olan Asurbanipal, tabletlere yazmayı öğrenen ilk kral oldu. Adının unutulmamasını sağlamak için, aralarında Ninova kentindeki (günümüzde Musul yakınlarındaki Kuyuncuk) sarayında bulunan kütüphane de olan farklı kültürel ve dinsel projeleri destekledi. 1842’de İngiliz arkeologlar kütüphanenin kalıntılarında kazı yapmaya başladı. 20 binden fazla bütün halde tablet ve daha binlerce kırık parça çıkararak British Museum’a götürdüler. Birkaç yıl sonra kütüphanenin düzenlenme biçimi tam olarak anlaşıldı, bu da Asurbanipal’in antik dönemin en büyük kitap koleksiyoncusu olduğunu kanıtlamış oldu. Ondan önce, daha küçük ölçekte de olsa, kitaplara onunkine benzer bir ilgi gösterdiği bilinen tek kral, MÖ 1150-1077 yılları arasında Asur kralı olan I. Tiglat-Pileser olmuştu. Asurbanipal, tutkusuyla ilgili olarak “yazı sanatın

Kitap yakılan bir yerde sonunda insanları yakarlar.

Heinrich Heine

Kitap Kırımının Evrensel Tarihi, Sümer tabletlerinden 2003'te Irak Ulusal Kütüphanesi'ndeki elyazmaları ve sanat eserlerinin yok edilmesine kadar uzanan bir yelpazede kitap kırımını ele alıyor.

İskenderiye Kütüphanesi'nin yakılışı, kaybolan büyük Yunan klasikleri, 13. yüzyılda dönemin kültür başkenti Bağdat'ı işgal ettiği sırada kütüphaneleri yakıp yıkan Moğol hükümdarı Hülagu, Avrupalı fatihlere eşlik eden misyonerlerin Aztek ve Maya kodekslerini yakması, Herculaneum'un yanmış papirüsleri, engizisyonun akıldışı acımasızlığı, D.H. Lawrence'tan James Joyce ve Salman Rushdie'ye çeşitli yazarların maruz kaldığı sansür ve benzeri uygulamalar, bu ilginç ve ürkütücü çalışmanın konusunu oluşturuyor.

Venezuelalı yazar Fernando Báez, çeşitli ülkelerde kültür kırımına karşı toplumun her kesimini bilinçlendirmek amacıyla bölgesel ve kentsel çalışmalarda danışmanlık yapıyor ve kütüphanecilik alanında bir otorite olarak tanınıyor.

#toplumsalbellek #yoketme #bellekcinayeti #sansür #barbarizm
#iskenderiye #antikdönem #ortaçağ #engizisyon

© canyayinlari.com ♥ twitter.com/canyayinlari f facebook.com/canyayinevi

ISBN 978-975-07-3879-1

9 789750 738791